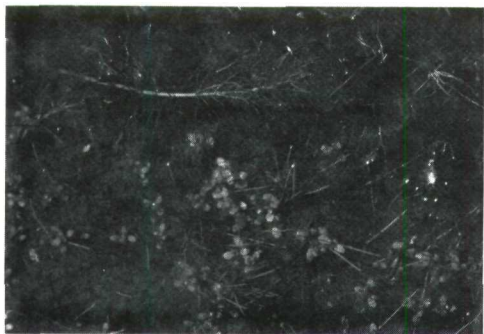

Naaldwaterbies, Gesteeld glaskroos en Teer vederkruid onder water.

verbond (*Violion caninae*). tussen Bors-telgras, Pijpestrootje, Schapegras, Krui-pend en Gewoon struisgras, Veelbloemige veldbies en Kruipwilg vallen de kleurige bloemen op van de Gevlekte orchis, Welriekende nachtorchis, Blauwe knoop, Tormentil en Dopheide.

In een stukje gespaard gebleven vochtige

heide, groeien Dopheide, Veenbies en de fraaie Klokjesgentiaan. Langs de oever van een nogal gestoord vennetje, vinden we Veelstengelige waterbies, Moerasrus, Kleine zonnedauw en Moeraswolfsklauw. Tenslotte noemen we nog Handekenskruid, Breedbladige wespenorchis, Keverorchis, Gevleugeld hertshooi en Slanke sleutelbloem, die hier in de omgeving van een brondgebied staan.

Helaas wordt het landgoed bedreigd door de beruchte geplande Rijksweg 15 naar Duitsland. Een van de mogelijke tracé's gaat zelfs door de kleine plas. Het is te hopen dat deze plannen niet ten uitvoer worden gebracht.

Met dank aan het Rijksherbarium afd. Ned. te Leiden voor het bevestigen van enige determinaties.

Adres van de schrijver:

Foto's naar kleurendia's van de schrijver

Wordt Zeelathyrus in ons land een blijvertje?

door Joh. Bolman

Het belangwekkende artikel van J. K. Schendelaar over Zeelathyrus in *Natura* van april/mei 1976 roept verschillende vragen op:

1. Zijn de beide plaatsen waarop in 1975 de soort bij ons is gevonden, nl. kunstmatige dijken van zo te zien losse basaltblokken (foto pag. 97) vlak langs onze onstuimige zeekust voor de plant eigenlijk wel geschikt?

In augustus van de jaren zestig heb ik Zeelathyrus in groot aantal aangetroffen aan de westkust van Jutland ten noorden van Esjberg. De planten groeiden daar naar mijn positieve herinnering aan de *lijzijde* van de zeereep, d.w.z. aan de (luwere) oostkant van de eerste hoge duinrichel. Helaas heb ik geen aantekeningen meer over de verder daar aanwezige plantesoorten, maar ik zie als het ware nog voor me, hoe de Zeelathyrus daar tierde tussen een ijle begroeiing van Helm e.d.

Volgens 'Plantengemeenschappen in Nederland' door Westhoff en den Held is de Zeelathyrus langs de Duitse, Deense en Noorse kusten een differentiërende soort van de associatie van Helm en Zandhaver. De auteurs onderscheiden hiervan voor Nederland 3 subassociaties, nl. één aan de *loefzijde* van de zeereep, één aan de *lijzijde* ervan, én als derde een soortenarme vorm in stuifkuilen, ontstaan bij door de wind teweeggebrachte verjonging der verder landinwaarts gelegen duinen. Daar het hier echter een boek over Nederlandse plantengemeenschappen betreft, is uiteraard niet nader aangegeven of Zeelathyrus aan die buitenlandse kusten nu aan de loefdan wel aan de lijzijde optreedt. Mijn persoonlijke ervaring was dus: aan de lijzijde, al kan het zijn dat ik aan de loefzijde niet goed heb gekeken. Wél herinner ik me positief dat de soort minder voorkwam naarmate de dichtheid der vegetatie

in de richting van de binnenduinen toenam, dus naar gelang de 'witte duinen' (dat zijn de op bladz. 99 van Natura genoemde Oberdorferse 'Weissdünen') overgingen in 'grijze duinen' (graue Dünen). Mijn conclusie luidt dus: Zeelathyrus groeide (althans in Jutland) het beste in de duinen vlak achter de zeereep, waar bij zeer sterke wind nog wel wat zand aanstuift, doch doorgaans toch al een zekere rusttoestand bestaat. In het nog vrij losse zand is de plant met haar lange wortelstok stevig verankerd en kan ze zich in de ijle vegetatie handhaven. Oberdorfers karakteristiek (pag. 99) klopt nu geheel!

Mijn pogingen, het bovenstaande aan de hand van andere literatuur bevestigd te zien, zijn niet ten volle geslaagd. De meeste buitenlandse flora's, Franse, Engelse en Scandinavische, geven té weinig exacte bijzonderheden omtrent de groeiplaats: 'duinen', 'strand', 'kiezelstranden' behoeven wat nadere omschrijving, vooral dat 'duinen'. Iets verder kwam ik met een werk, waarop Dr. G. Kruseman me attendeerde, nl. 'Das Dünenbuch' door Prof. Dr. F. Solger e.a. (Stuttgart, 1910), dat o.a. twee kleurenplaten bevat, één met de vegetatie van witte duinen, één met die van grijze duinen. In tegenstelling tot hetgeen ik verwachtte, kwam Zeelathyrus echter op de plaat van de *grijze* duinen voor, samen met o.a. Schermhavikskruid (duinvariëteit), Wondklaver, Duindoorn en Helm, waarbij men er over kan twisten of althans sommige hiervan zulke typische 'grijze-duin-planten' zijn. Meer met mijn Jutlandse herinneringen kwam overeen een foto in deel IV/3 van Hegi: 'Illustrierte Flora von Mitteleuropa' van een vrij open vegetatie in duinzand westelijk van Cuxhaven, waarop behalve Zeelathyrus ook Helm, Zeepostelein en Biestarwegras, vooral de twee laatste echte planten van zandige zeekust en/of zeeduinen.

Ik heb me altijd verwonderd dat de Zeelathyrus in ons land niet voorkwam,

daar wij de plant toch praktisch hetzelfde biotoop, de associatie van Helm en Zandhaver, in onze witte duinen hadden te bieden. Na mijn bezoek aan Jutland heb ik in die duinen dan ook vaak naar de soort uitgekeken, altijd vergeefs.

2. Diverse buitenlandse flora's, met name Franse en Engelse, vermelden als groeiplaats naast zandstranden en duinen ook *kiezel* (Frans: galet, gravier, Engels: shingle) langs de zeekust, soms zelfs rotsen. Wij kennen zulke kiezelstranden niet, maar wie de betrekkelijk getijloze stranden langs de kust van Engeland met de beruchte 'pebbles' (grove kiezelstenen) kent, zal weten wat hiermee bedoeld wordt. In 'the British Islands and their vegetation' door A. G. Tansley (1939) wordt de opbouw van zo'n kiezelstrand op dwarsdoorsnede weergegeven: aan de zeezijde is de waterstand bij springtij aangeduid, dan volgt de flauw oplopende 'stormshelf' (ongeveer: stormvlak, dus waar het water alleen bij storm komt), tenslotte de 'crest', d.w.z. de kam of top van de kiezelbank, die daarna aan de landzijde afglooit. In genoemd werk nu staat, dat de vegetatie van de kam wordt gedomineerd door Zeelathyrus, 'die conform Oliver (1912) op z'n best is op *beweglijke kiezels*'. Ook hier hebben we dus weer te maken met een niet voor 100% dynamisch milieu, echter evenmin met één dat volledig in rust is. De lange wortelstok van Zeelathyrus - genoemd wordt een halve meter - zorgt ook tussen de kiezels evenwel voor voldoende verankering.

3. Men kan gezien dit alles het voorkomen van onze plant op dergelijke buitenlandse kiezelstranden gemakkelijker begrijpen en accepteren dan op de kunstmatige basaltblokkendijken van onze zeekust met haar sterke getijdenwerking. Zeelathyrus is bovendien een betrekkelijk tere plant, die geregelde overspoeling en zeer sterke wind vermoedelijk niet verdraagt. De mededeling in het Natura-arti-

kel, dat de Huisduinense plant in augustus, dus in de volle bloeitijd, door een storm zwart was gewaaid en tenslotte van de wortel gedraaid, geeft te denken. Ik heb dan ook sterk de indruk dat de in Nederland 'gekozen' vestigingsplaats een soort 'noodsprong' was.

4. Een volgende vraag is: waar kwam het zaad vandaan? Afgezien van Linnaeus' vermelding uit 1737 vertoonde Zeelathyrus sinds dat jaar een typisch gebroken areaal: ons land en België vormden een onderbreking tussen het kustgebied van de Somme en het Kanaal (waar de soort zeldzaam voorkomt) en dat langs de kusten ten noorden van ons. Vogels kwamen m.i. voor de verspreiding niet in aanmerking; zo deze de zaden (erwten) al eten, zullen die niet onverteerd via krop, maag en darmkanaal hun lichaam verlaten zoals de zaden van vele besdragende planten. De andere mogelijkheid zou dus verspreiding door het water (hydrochoor) kunnen zijn. Dit laatste vond ik ten volle bevestigd in genoemd deel van de flora van Hegi, waarin (in vertaling) wordt gezegd: 'De zaden worden zoals is bewezen door zeestromingen verspreid. Schmidt vond ze bijv. in de drift (zeestroming) op Falster. Volgens Warnung kunnen ze minstens 10 maanden lang blijven drijven. Grisebach verklaart het voorkomen aan de Zuidamerikaanse kust uit verspreiding der zaden via het zeewater'.

Het probleem overdenkend, kwam me het artikel van Drs. J. Mennema over Zeekool (*Crambe maritima*) in Natura, januari 1973, in gedachten. Hij wees er op, dat door het sinds circa 1960 veelvuldiger voorkomen van deze soort in ons land haar tot dusver ook gescheiden West- en Nooroeuropese arealen dicht bij elkaar zijn gebracht. In het verleden schreef men die areaal-onderbreking van Zeekool vooral toe aan klimatologische oorzaken: de plant zou vooral de af en toe bij ons optredende koude winters niet verdragen. Mennema achtte evenwel de sinds 1960

De Nederlandse vindplaatsen hebben de gescheiden arealen van Zeekool dicht bij elkaar gebracht (naar MARKGRAF 1962)

elkaar snel opvolgende Zeekoolvondsten langs de hele Nederlandse kust eerder een gevolg van 'een veranderend waterregime door de naderende voltooiing van enkele Deltadammen', waardoor de loop van zeestromingen is gewijzigd; als gevolg daarvan zouden zaden van de Zeekool van elders vandaan - waarschijnlijk de Franse of Engelse kust - onze kust nu meer dan voorheen kunnen bereiken.

Is de veronderstelling te gewaagd, dat ook de beide 'landingspogingen' van Zeelathyrus in ons land aan de zelfde faktor zijn toe te schrijven? Gezien de golfstroom zijn die zaden dan eveneens van Franse of Engelse oorsprong geweest. In hetzelfde kader zou ook de vondst van *Polygonum maritimum* L. uit 1962 aan de noordkust van Zuid-Beveland kunnen passen. W. G. Beeftink wees er in 'Gorteria', deel 2, nr 2 (1 maart 1964) weliswaar op, dat de overwinteringskansen van die soort in ons land als klein moeten worden beschouwd, maar schrijft het vrijwel ontbreken van de soort bij ons toch primair toe aan onze rechte kustlijn die aan deze plant te weinig vestigingsmogelijkheden biedt. Beeftink meende toen nog, dat dit laatste ook voor Zeekool gold, maar dit lijkt toch wel door de tijd achterhaald. Zelfs in de eerste duinenrij bij Kijkduin en Schoorl is de plant inmiddels gezien.

5. Wáár zullen we in de naaste toekomst vooral naar Zeelathyrus moeten speuren? Mijns inziens niet zozeer op de weinige 'kunstmatige rotsen' langs onze kust, maar vooral in de zeeduinen. Lukt het de soort eenmaal, op welke manier dan ook, deze te bereiken, dan is dáár m.i. een gereede kans op goed bloeiende en zaadzettende planten. De verspreiding van het zaad door het duin zal echter langzamer gaan dan die via het water.

6. Hierbij valt ook te denken aan het retractive-fenomeen (zie Westhoff & Den Held, blz. 102), het verschijnsel dat bepaalde plantesoorten, waaronder Blauwe zeedistel en Zeewinde, in het zuid-atlantische gebied echte kust(strand-)planten zijn maar zich in het noord-atlantische gebied in de meer beschutte duinen van het Helmeverbond terugtrekken; Zeedistel en Zeewinde langs onze kust zelfs nog verder, tot in de *lijzijde* van de zeereep.

Is de hypothese te gewaagd dat dit ook voor Zeelathyrus geldt, gezien de door mij geconstateerde groeiplaats in Jutland ten opzichte van de 'shingles' in Engeland en de 'galets' in Frankrijk? Daar Zeedistel en Zeewinde bij ons in de witte duinen groeien, zou Zeelathyrus daar ten volle bij

passen krachtens dit retractive-fenomeen.

7. Tenslotte nog twee opmerkingen. De naam *Lathyrus japonicus subsp. maritimus* is geen drukfout in 'Wilde planten', zoals Schendelaar in de literatuur-opgave bij zijn artikel (bladz. 100) vermoedt. Deze naam komt voor in de Flora Europaea, deel 2, 1968, en mag krachtens de aard van dit standaardwerk op het ogenblik toch wel als de juiste gelden.

En wat Schendelaars 'ondeugende vraag' betreft, wáár in Nederland dan toch die kiezelstranden zijn welke als groeiplaats worden genoemd in een tweetal voor *Nederland bewerkte* floristische boeken, moge ik verwijzen naar de 'shingles' en 'graviers' van de buitenlandse werken, en op zijn vraag een even ondeugend antwoord leveren in de vorm van een citaat van de Duitse humoristische dichter en tekenaar Wilhelm Busch (1832-1908):

'die Wissenschaft, sie ist und bleibt, was einer ab vom andern schreibt.'

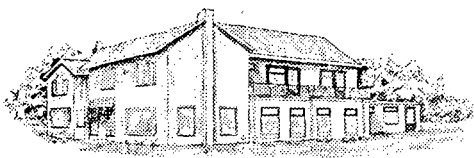
Men moet alleen wel *critisch* 'afschrijven', als men buitenlandse werken voor Nederlands gebruik geschikt wil maken!

Adres v. d. schrijver:
Nic.

GASTHAUS GIFFERHORN, TURBACH BIJ GSTAAD, ZWITSERLAND

In het voorjaar, zomer en herfst een ideaal vakantieoord voor wandelaars, bergbeklimmer en natuurvriend. Goed verzorgde kamers met warm en koud stromend water.

Voor andere inlichtingen: Gasthaus Giffershorn, Fam. Kees Kruit, CH-3781-Turbach. Tel 09-41 3042025.

Waarheen?

TEXEL

Het vogeleiland

In alle jaargetijden uniek voor vogelliefhebbers en 'plantjes'-mensen.
HET trefpunt op Texel voor natuurliefhebbers is:

Hotel „Beatrix”

(H. P. Houwing) - Kamerstraat 5 - De Koog - tel. 02228 - 207 - Lid K.N.N.V.
Voor weekenders speciale arrangements.